

**ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРОТВОРЧИХ КОНТИНГЕНТІВ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЯК ЗАСОБУ ЗАПОБІГАННЯ
ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ (НА МАТЕРІАЛАХ МІСІЇ В ІРАКУ
У 2003–2005 РР.)**

Веденєєв Д. В., Семенюк О. Г.

ВСТУП

Висока правосвідомість воїнів-мироотворців, вміння (готовність) користуватися у складних воєнно-політичних та етнопсихологічних умовах зон збройних конфліктів (гуманітарних катастроф) за кордоном нормами міжнародного гуманітарного права («права війни»), а також їх дисциплінованість, належні морально-психологічний стан та морально-політична вмотивованість багато в чому забезпечується (обумовлена) цілеспрямованим та адекватним змісту виконуваних завдань інформаційно-психологічним забезпеченням особового складу військових формувань України, задіяного у закордонних місіях по лінії ООН. Важливим чинником формування правосвідомості та морально-психологічної стійкості миротворців виступає профільоване правове забезпечення – як під час підготовки до участі у стабілізаційних місіях, так і під час їх проведення за межами України.

Порушення законів та звичаїв війни є одним із видів міжнародних злочинів, перелік яких визначено як у договірному, так і у звичаєвому міжнародному гуманітарному праві. Перелік воєнних злочинів, що становлять серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., включає: умисне вбивство; катування і нелюдське поводження, включаючи біологічні експерименти, умисне заподіяння тяжких страждань чи серйозного каліцтва, завдання шкоди здоров'ю; незаконне, невмотивоване і широкомасштабне руйнування і привласнення майна, не викликане військовою необхідністю, скоєне щодо осіб та майна, що знаходяться під захистом Конвенцій; примус цивільної особи чи військовополоненого служити в збройних силах ворожої держави; позбавлення особи права на неупереджене і нормальне судочинство; незаконна депортація, переміщення цивільної особи; незаконний арешт цивільної особи; взяття заручників (ст. 50 Конвенції I, ст. 51 Конвенції II, ст. 130 Конвенції III, ст. 147 Конвенції IV). Держави-учасниці Женевських конвенцій 1949 р. зобов'язалися прийняти закони, в яких

необхідно встановити ефективну кримінальну відповідальність і покарання для осіб, які вчиняють чи віддають накази вчиняти будь-які серйозні порушення цих Конвенцій (ст. 49 Конвенції I, ст. 50 Конвенції II, ст. 129 Конвенції III і ст. 146 Конвенції IV).

Зауважимо, що до Кримінального кодексу України включена ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни», яка встановлює кримінальну відповідальність за «жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій». До кваліфікованих ознак цього злочину відносяться ті самі діяння, якщо вони поєднані з умисним вбивством.

Відповідно до Єдиного звіту «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування», який ведеться Офісом Генерального прокурора, за 2022 рік в Україні зареєстровано 49483 злочини, передбачені ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» Кримінального кодексу України ¹. У Збройних Силах України (ЗСУ) визнаний діючим наказ міністра оборони СРСР від 16 лютого 1990 р. № 75 «Про оголошення Женевських Конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р. і Додаткових протоколів до них».

Залученість національних миротворчих контингентів ЗСУ до виконання службових та бойових завдань у специфічних з погляду військово-політичної, природно-географічної та етнорелігійної обстановки регіонах світової кулі стимулювала адаптацію діяльності структур правового забезпечення, морально-психологічного забезпечення (МПЗ) та інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) ЗСУ до особливостей сучасних локальних війн та збройних конфліктів, антитерористичної діяльності ². Найбільш характерним прикладом стала організація інформаційно-психологічного забезпечення українського миротворчого контингенту (УМК) у ході міжнародної місії в Іраці (2003–2005 рр.).

---

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravorporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

² Див. докладніше: Руснак І. С., Кохно В.Д. Міжнародна миротворча діяльність у системі забезпечення національної безпеки України: монографія. К.: НАОУ, 2007. 204 с.; Хацановський В. С. Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, теорія, практика : навч.-метод. посіб. К.: НАОУ, 2006. 123 с.; Кузьмук О. І. Миротворча діяльність у спектрі пріоритетних функцій Збройних Сил України XXI сторіччя. *Наука і оборона*. 2001. № 4. С. 3–12.

1. Формування національної організаційно-правової бази миротворчості та завдань її інформаційно-психологічного забезпечення

Упродовж розбудови військової організації України відбулося унормування законодавчої бази участі ЗСУ у миротворчих та інших міжнародних місіях, що підводило належну базу під правове виховання військовослужбовців, розуміння ними важливості й призначення міжнародних місій, власних відповідальності й обов'язків. Юридичний фундамент миротворчості становлять Закон України «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» (1999 р.)³, відповідні ухвали Верховної Ради України, укази Президента України, інші нормотворчі й розпорядчі документи.

Закон України «Про участь України в міжнародних миротворчих операціях» від 23 квітня 1999 р. закріпив правові, організаційні та фінансові засади щодо участі України у міжнародних миротворчих операціях, а також порядок направлення Україною військового та цивільного персоналу, організації його підготовки та забезпечення для участі в діяльності по підтриманню чи відновленню міжнародного миру і безпеки.

Закон України «Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав» (від 2 березня 2000 р.) визначив, зокрема:

- підстави, порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав та умов перебування на території цих держав;
- принципи комплектування, організації підготовки зазначених підрозділів і гарантії правового й соціального захисту осіб військового і цивільного персоналу, членів їх сімей;
- відповідальність за недотримання особами військового і цивільного персоналу підрозділів вимог Конституції, законів України та за порушення законів інших держав при направленні підрозділів Збройних Сил України до інших держав.

Характер й форми участі України в міжнародній миротворчій діяльності визначалися Конституцією та законодавством України, її міжнародними зобов'язаннями та угодами. Відрядження миротворчих місій здійснювалося на виконання резолюцій Ради Безпеки (РБ) ООН, інших документів ООН та виходячи із зобов'язання України згідно із Статутом ООН. Операції з підтримання миру і безпеки спрямовувалися на:

- запобігання виникненню міждержавних або внутрішніх конфліктів;
- врегулювання або створення умов для врегулювання міждержавних, а також внутрішніх конфліктів за згодою сторін конфлікту або з використанням примусових заходів за рішенням РБ ООН;

---

³ Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Закон України від 23 квітня 1999 року № 613-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/613-14/sp:max15>

- боротьбу з міжнародним тероризмом і піратством;
- надання гуманітарної допомоги населенню, яке постраждало внаслідок міждержавних або внутрішніх конфліктів;
- виконання поліцейських функцій із забезпечення безпеки і додержання прав людини;
- надання допомоги у подоланні наслідків конфліктів та відновлення миру;
- усунення загрози миру, порушень миру або актів агресії⁴.

Високої правової свідомості (поведінки) від миротворців вимагає і те, що вони, здебільшого, діють, в умовах врегулювання внутрішніх (громадянських, етноконфесійних, релігійних тощо) конфліктів, на які поширюються норми міжнародного гуманітарного права (МГП). Справді, більша частка сучасних війн відноситься до внутрідержавних (громадянських) конфліктів, корі часто доводиться відвертати із застосуванням міжнародних миротворчих місій. Так, у 2003 р. з 19 помітних збройних конфліктів у світі лише 3 (війни в Афганістані, Іраці, індо-пакистанський конфлікт) носили міжнародний характер; 12 з неміжнародних конфліктів почалися до 1990 р. і розглядалися як тривалі, у них загинуло удвічі більше людей, ніж у міждержавних. На думку конфліктологів, внутрідержавні конфлікти залишаються загрозою для міжнародного миру й стабільності, незалежно від того, наскільки більш глобальними і регульованими стали стосунки між державами після завершення «холодної війни» (за період 1990–2003 рр. у світі сталося 59 значних збройних конфліктів, з яких лише 4 не були внутрідержавними)⁵.

Само МГП є галуззю міжнародного права (термін МГП уперше був запропонований директором Міжнародного Комітету Червоного Хреста Ж. Пікте у 1950-х рр.) і являє сукупність міжнародно-правових норм, що регулюють забезпечення й захист населення й об'єктів за умов збройного конфлікту, правовий статус й відповідальність їх учасників⁶. Специфікою МГП є те, що його норми (на відміну від загальних прав людини та права збройних конфліктів) мають чинність лише за умов збройного конфлікту, не дають державі права на застосування сили, не визначають причини й законність війни як такої, і діють у рівній ступені по відношенню до всіх учасників збройного конфлікту⁷.

---

⁴Губаренко О. Основні принципи застосування миротворчих підрозділів ЗС України. *Військо України*. 1999. № 9–10. С. 11–12; Лобко М. М. *Форми міжнародної миротворчої діяльності. Збірник наукових праць НАДПСУ*. 2004. № 31. Ч. 2. С. 18–22.

⁵ Дуан Р., Густавссон М. *Крупные вооруженные конфликты // Ежегодник СИПРИ*. 2004. 2005. С.110–165.

⁶ Пікте Ж. *Развитие и принципы международного гуманитарного права*. М., 1994. С. 6.

⁷ *Міжнародне гуманітарне право*. Навчальний посібник. К.: Варта, 2000. С. 40–42.

Особливістю МГП є і те, що воно не займається питаннями про причини й походження воєн, справедливості дій сторін – його цікавить лише правова оцінка методів ведення війни (тож навіть агресор може вести бойові дії без порушення норм МГП, а ті, хто йому справедливо протистоїть – порушувати їх).

Норми МГП сформульовані у міжнародних угодах, які можна поділити на такі групи:

- про захист жертв війни;
- про обмеження або заборону певних видів зброї;
- про захист певних об'єктів;
- про міжнародну юрисдикцію з припинення військових злочинів.

Розвиток норм МГП на основі морально-звичаєвих та формально-юридичних постулатів призвів до оформлення таких його основних положень:

- у випадках, не передбачених міжнародними конвенціями, населення й держави-учасники конфлікту користуються загально-визнаними нормами міжнародного права;

- застосування норм МГП по відношенню до конфліктуючих сторін не залежить від того, чи знаходяться вони юридично у стані війни (що особливо важливо для сучасних переважно «не оголошених» війни та громадянських конфліктів);

- ті, хто воює, не повинні необмежено обирати методи і засоби війни, використовувати силу понад достатнього для досягнення цілей війни рівня, завдавати шкоду, не сумісну із цілями війни;

- особи, що опинилися поза бойових дій, мають право на повагу, захист, гуманне ставлення, недоторканість і повагу до особистості;

- поведіння з людьми не повинне залежати від раси, пола, національності, мови, соціального походження тощо;

- військовополоненим має бути забезпечений захист з боку тієї держави, яких їх полонила;

- сторони-учасники конфлікту зобов'язані робити відмінність між цивільними особами й озброєними учасниками, щадити цивільне населення і цивільні об'єкти;

- метою норм МГП є реалізація принципів гуманності й обмеження наслідків збройних конфліктів.

З погляду формування правової самосвідомості військовослужбовців було і те, що гуманітарні операції, котрі проводилися з метою захисту та рятування життя жертв конфлікту або стихійного лиха, надання їм допомоги, полегшення страждань населення, особливо за умов, коли місцева влада не в змозі або не намагається налагодити нормальне забезпечення населення ⁸. У період з 1992 р. Україна приєдналася до

---

⁸ Міжнародна миротворча діяльність України: 10 років історичного досвіду (інформаційно-аналітичні матеріали). К.: МО України, 2002. С. 5–8; Див. також:

35 міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Серед них місії ООН – 21, місії ОБСЄ – 2, місії Європейського Союзу – 3, спільні операції з НАТО – 7, місії на підставі угод з іншими державами – 2. Участь у чотирьох місіях триває (Придністров'я, Косово, Демократична Республіка Конго, Кот-д'Івуар). Через миротворчі та інші міжнародні місії до кінця 2019 р. пройшло понад 44 тис. громадян України. Загальні безповоротні (бойові та санітарні) втрати миротворців до 2020 р. – 55 осіб, сотні військовослужбовців та працівників ЗС України отримали поранення, травми, перенесли небезпечні хвороби⁹.

Крім власне вояків ЗСУ, до складу певних миротворчих контингентів залучалися співробітники підрозділів інформаційно-психологічних операцій ІПсО ЗСУ (з 2016 р. увійшли до складу Сил спеціальних операцій ЗСУ)¹⁰. Підтриманню правопорядку й протидії негативному ІПсВ деструктивних сил у зонах виконання завдань українськими миротворцями сприяло введення до складу миротворців співробітників Головного управління розвідки МО (ГУР МО України, Закон України від 22 березня 2001 р. «Про розвідувальні органи України» поклав на них, зокрема, здійснення спеціальних заходів, спрямованих на підтримку національних інтересів і державної політики України в інформаційній сфері¹¹), а також військової контррозвідки СБ України¹².

Зазначимо, що розгортання миротворчої діяльності ЗСУ призвело до активізації розробки засад правового виховання й МПЗ вояків-миротворців.

Коропатнік І. М. Організаційно-правові аспекти застосування підрозділів Збройних Сил України в миротворчих операціях: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2005. 228 с.

⁹ Див. зокрема: Луник О. О. Формування системи залучення Збройних Сил України до врегулювання воєнних конфліктів (1992–2002 рр.): дис. ... канд. істор. наук : 20.02.22 / Київ, НАОУ, 2003. 238 с.; Цюрупа М. В. Миротворчі операції як міжнародно-гуманітарний феномен та специфічний тип воєнної практики. Навчальний посібник. К.: НАОУ, 2003. 120 с.; Козинець І. П. Участь Збройних Сил України в міжнародній миротворчій діяльності (1992–2006 рр.): дис... канд. іст. наук: 20.02.22 / Національна академія оборони України. Київ, 2008. С.185.

¹⁰ Див: докладніше про органи ІПсО: Веденєєв Д.В., Семенюк О.Г. Організаційно-управлінський механізм розбудови та діяльності структур інформаційно-психологічного протидіяння Збройних Сил України (2007–2021 рр.). Право та державне управління. 2022. № 3. С. 147– 152; Жарков Я.М., Беседіна Л.М. Досвід виконання завдань в Іраку підрозділами ІПсО ЗС України у складі багатонаціональних сил. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету*. 2009. Вип. 20. С. 178–184.

¹¹ Гвоздь В.І. Воєнна розвідка України на зламі другого тисячоліття. К.: Борисфен Інтел, 2017. 320 с.; Веденєєв Д. «Українська розвідка – полноценна самодостаточна структура». Інтерв'ю с начальником Главного управления разведки Министерства обороны Украины А. Галакой. *В мире спецслужб*. 2006. № 4.С. 4–9.

¹² Військова контррозвідка Служби безпеки України: становлення, досвід, пріоритети діяльності. К., 2021. С.108–112.

В ієрархічній структурі підготовки миротворчих контингентів, експерти з восьми провідних показників на третє місце поставили «морально-психологічний стан особового складу та військову дисципліну»¹³. У нормативно-методичних документах та профільних наукових дослідженнях було закріплено статус захисту особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу як однієї з основних підсистем МПЗ підготовки та застосування миротворчих контингентів.

Аналізуючи досвід інформаційно-психологічного забезпечення (ІПЗ) миротворчих операцій, науковці Національного науково-дослідного центру оборонних технологій і воєнної безпеки України слушно дійшли висновку про те, що у міжнародних місіях «цивільно-військова інформація та психологічні операції можуть бути більш важливими ніж в інших військових операціях... У миротворчих операціях, воєнні дії повинні доповнюватися дипломатичними, економічними, інформаційними і гуманітарними зусиллями в досягненні політичної мети»¹⁴.

Визначаючи алгоритм ІПЗ миротворчої діяльності, дослідники пропонували розуміти під ним «комплекс соціально-політичних, міжнародно-правових, організаційних, воєнно-соціальних, гуманітарно-освітніх і соціально-психологічних заходів, спрямованих на формування та морально-психологічне злагодження миротворчого контингенту, його всебічну підготовку і участь в операціях (спеціальних діях) з підтримання та відновлення миру під егідою ООН, ОБСЄ та інших міжнародних організацій»¹⁵.

Як зазначають дослідники, при організації інформаційно-психологічної протидії деструктивним ІПсВ на миротворців рекомендується спрямовувати зусилля (у частині формування необхідної правосвідомості й профілактики військових правопорушень) на:

---

¹³ НДР «Основи організації, загальні принципи, форми і напрями розвитку миротворчої діяльності України (за участю Сухопутних військ Збройних Сил України)» («МИРОТВОРЕЦЬ – СВ»). К.: НУОУ імені Івана Черняхівського, 2005. С. 39, 131.

¹⁴ Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи. Тематичний збірник. К.: ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. С. 126.

¹⁵ Невмержицький В. М. Психологічне супроводження діяльності військовослужбовців миротворчих підрозділів: методичні рекомендації. К.: РОСА, 2007. 86 с.; Осьодло В. І., Савінцев В. І., Мусієнко О. І. Інформаційно-пропагандистське забезпечення участі військових контингентів Збройних Сил України у міжнародних миротворчих операціях: навч. посіб. К.: НАОУ, 2004. 154 с.; Хабчук А. О. Основні тенденції в організації морально-психологічного забезпечення національних контингентів Збройних Сил України. *Воєнно-історичний вісник*: зб. наук. праць НУО України. 2014. Вип. 4. С. 103–108; Хміляр О. Ф. Психічна адаптація військовослужбовців до екстремальних ситуацій миротворчої місії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Сер. № 12. Психологія: зб. наук. праць. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. № 3. С. 210–215.

– вивчення факторів бойової, соціально-політичної обстановки в зоні відповідальності підрозділу, які можуть бути використані екстремістськими рухами для інформаційно-психологічного впливу на особовий склад;

– проведення заходів з нейтралізації діяльності інформаційних установ різних екстремістських угруповань та рухів через випереджувальне, правдиве розповсюдження в ЗМІ країни, та інформації в комп'ютерних мережах Інтернет;

– роз'яснення військовослужбовцям мети, завдань, форм, методів миротворчих операцій;

– проведення заходів з МПЗ з особовим складом, схильним до панічних настроїв, стресів із забезпечення високої пильності;

– здійснення безперервного і цілеспрямованого інформування особового складу, попередження (припинення) розповсюдження чуток, своєчасне знищення дезінформаційних матеріалів;

– проведення роз'яснювальної роботи серед місцевого населення про завдання миротворців, щодо недопущення опору миротворчій діяльності;

– налагодження співпраці з місцевими органами влади та ЗМІ в регіоні перебування, національними правоохоронними органами тощо¹⁶.

2. Провідні чинники впливу на морально-психологічну обстановку навколо миротворчого контингенту України в Іраку

Найбільш характерним й промовистим військово-історичним прикладом організації протидії інформаційно-психологічним загрозам українському миротворчому контингенту (УМК) доцільно вважати, безперечно, виконання таких завдань під час місії національного контингенту України в Іраку (2003–2005 рр.). 26 травня 2003 р. Рада національної безпеки і оборони України ухвалила рішення про направлення українських миротворців до Іраку. Було сформовано та направлено для виконання завдань в Республіку Ірак 5-у окрему механізовану бригаду (омбр), у подальшому – 6 омбр, 7 омбр та 81-у тактичну групу. Український контингент в Іраку виконував завдання в період з серпня 2003 р. до грудня 2005 р.

Незабаром після поразки іракської армії у війні 2003 року із англо-американською коаліцією (операція «Шок і трепіт»), розгорнулася підготовка іракців до майбутньої «малої війни» (партизансько-терористичним діям)¹⁷.

---

¹⁶Хабчук А.О. Морально-психологічне забезпечення національних контингентів Збройних сил України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки (1992 – 2006 рр.): дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22; Нац. ун-т оборони України ім. І. Черняховського. К., 2016. С. 175–176.

¹⁷ Див. докладніше:

Склалися масові соціально-психологічні передумови до підтримки населенням збройних формувань антиамериканської опозиції. Начало активної фази партизанської війни в Іраку припало приблизно на травень-червень 2003 р. Вона почала розвиватися на фоні зростаючого незадоволення місцевої людності присутністю й політикою окупаційної адміністрації. Особливістю структури іракського партизанського руху стало те, що він увібрав до себе угруповання різної, а то й протилежної військово-політичної та релігійної орієнтації.

Терор антизахідних формувань спрямовувався, передовсім, на залякування населення, запобігання його співробітництву з коаліцією та підконтрольними Багатонаціональних сил (БНС) адміністративними й силовими структурами. Так, у липні 2005 р. загинуло 59 вояків БНС, 304 іракських військових і поліцейських, 518 мирних мешканців; у жовтні – відповідно, 99, 215 і 465 осіб. Кількість нападів бойовиків на коаліційні сили зросла з 200 випадків на тиждень в 2004 р. до 650 в 2005 р. Якщо в перші післявоєнні місяці атаки на іноземних вояків були епізодичними, то з часом вони переросли в організований опір з чітким плануванням й підготовкою нападів на об'єкти та особовий склад БНС (80% втрат припадало на іракську сторону, тобто на сили безпеки та мирне населення)¹⁸. В цілому дії партизансько-терористичних формувань (ПТФ) та відплатні акції БНС відзначалися високою інтенсивністю, значними жертвами серед мирного населення, за підрахунками міжнародних експертів, тільки з 20 лютого 2003 р. до 2005 р. в Іраку загинуло 28865 цивільних мешканців, 20% жертв становили жінки і діти.

Національний миротворчий контингент до Республіки Ірак прибув до цієї держави на основі Резолюції РБ ООН від 22 травня 2003 р. № 1483 та ухваленого 26 травня 2003 р. РНБО України рішення «Про направлення миротворчого контингенту для участі України в міжнародній миротворчій операції в Республіці Ірак», Указу Президента України «Про направлення миротворчого контингенту для участі України в міжнародній миротворчій операції в Республіці Ірак» від 2 червня 2003 р. Основні частини українського контингенту перебували у складі Багатонаціональної дивізії «Центр-Південь» в Республіці Ірак¹⁹.

---

¹⁸Николаев В. Особенности проведения операции ВС США и их союзников в Ираке на современном этапе. *Зарубежное военное обозрение*. 2006. № 1. С. 12– 15.

¹⁹Зінковський С. О. Український миротворчий контингент у Республіці Ірак. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*, 2012. № 106. С. 55–61; Маркелов В., Чередниченко О. Участь українських миротворців у стабілізаційних заходах в Іраку. *Проблеми міжнародної безпеки: аналітичний огляд*. 2004. С. 84–93; Луник О. О. Миротворча місія 5-ої окремої механізованої бригади України в Республіці Ірак. *Восна історія*. 2004. № 4–6. С. 23–31.

Миротворчий контингент пережив три ротації, в його складі послідовно перебувало 6100 осіб. 18 з них загинули і понад 40 отримали поранення, захворіло понад 2500 осіб²⁰. Особливо трагічним став день 9 січня 2005 року, коли внаслідок потужного вибуху скупчення боєприпасів (які намагалися знешкодити і, імовірно, були додатково заміновані) біля іракського міста Ес-Сувейра загинуло 8 українських військовослужбовців 72-го окремого механізованого батальйону (всі вони нагороджені орденами «За мужність» I ступеня), ще 7 вояків отримали поранення (відзначені орденами «За мужність» III ст.).

Підрозділи українського миротворчого контингенту виконували місію з підтримання миру та стабільності в провінції Васіт, дислокувалися у базових таборах «Дельта» (аеродром м. Ель-Кут), «Зулу» (на південь від м. Ес-Сувейра), «Атербері» (м. Бафра)²¹. Упродовж перебування в Іраку українські військовослужбовці залучалися до 42 бойових операцій сил коаліції, котрі супроводжувалися прямими бойовими діями із місцевими незаконними збройними формуваннями (НЗФ). Лише згадана 81-а тактична група за 8 місяців провела близько 260 конвоїв, понад 1000 патрулювань, спільно з іракськими військовими реалізувала понад 10 стабілізуючих операцій в ході яких вилучено значну кількість зброї і боєприпасів²².

В цілому, як засвідчив аналіз спеціалістів з МПЗ, дестабілізуючими чинниками впливу на моральний стан військовослужбовців виступали складна воєнно-політична обстановка, постійна психологічна напруга (обстріли базових таборів, ведення бойових дій, терористичні акти), складний клімат та санітарно-епідеміологічна обстановка, відсутність досвіду експлуатації техніки й несення служби у специфічних умовах. У поєднанні із недосконалістю організаційно-штатної структури органів

---

²⁰ Козинець І. П. Участь Збройних Сил України в міжнародній миротворчій діяльності (1992–2006 рр.)... С. 144–153; Попко С. М. Особливості переміщення українського миротворчого контингенту в зону відповідальності (за досвідом операції в Республіці Ірак у 2003–2006 рр.). *Збірник наукових праць НДІ українознавства*. К., 2010. Т. XXVI. С.383–395; Його ж: Застосування українського миротворчого контингенту в операції з підтримання миру в Республіці Ірак у 2003 – 2005 рр.: Дис. ... канд. іст. наук. С. 222.

²¹ Розрахунок сил та засобів для забезпечення охорони та оборони базового табору «Дельта» (за досвідом 7 омбр) / Попко С.М. Застосування українського миротворчого контингенту в операції з підтримання миру в Республіці Ірак у 2003 – 2005 рр.... С. 268–269.

²² Зіньковський С. О. Український миротворчий контингент у Республіці Ірак. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*, 2012. №10. С. 59; Луник О. Миротворча місія 5-ої окремої механізованої бригади України в Республіці Ірак. *Воєнна історія*. 2004. № 4–6. С. 24.

по роботі з особовим складом, на початковому етапі це негативно вплинуло на стан духу й військову дисципліну особового складу²³.

Однак попри наведені екстремальні умови несення служби, українські вояки виявили в Іраку високу правосвідомість, бойові та морально-психологічні якості. Не було допущено військових злочинів. За реалістичною оцінкою офіцера штабу Коаліційних об'єднаних сил О. Бурчака, за рівнем професійної підготовки «наші солдати і офіцери не поступаються військовослужбовцям країн – членів НАТО. За рівнем психологічної підготовки до дій у бойовій обстановці наші військовослужбовці... навіть більш стійкі... Психологічна стійкість нашого солдату незрівнянно вища, ніж американського... За середнім рівнем освіченості та кругозору наші військовослужбовці однозначно попереду. Що стосується технічної оснащеності підрозділів – то тут нічого і порівнювати»²⁴.

Провідними напрямками військово-цивільної (невоєнної) діяльності контингенту стали цивільна безпека, налагодження державного управління та економічного життя, інформаційна політика та гуманітарна робота²⁵.

Доцільно відзначити і солідний обсяг гуманітарної роботи та допомоги цивільному населенню, проведеної українським контингентом. В управлінні бригад входив відділ підтримки урядових структур (офіцери були розподілені за різними сферами відповідальності у провінції Васіт – освіта, судова система, поліція, медицина, енергопостачання, забезпечення населення паливом, сільське господарство, фінансове господарство, фізична культура і спорт), який займався налагодженням цивільно-

---

²³ Підлісний А. Р. Інформаційно-психологічний вплив на військовослужбовців українського миротворчого контингенту в Іраку. *Військово-науковий вісник*. 2012. Вип. 18. С. 55–63; Романовський Я. Я. Організація культурно-виховної, просвітницької роботи в українському військовому контингенті в Іраку у складі об'єднаних стабілізаційних сил. *Труди академії*. 2006. № 68. С. 51–55; Сергієнко О. Особливості інформаційно-пропагандистського забезпечення та культурного обслуговування особового складу 6-ї омбр під час виконання завдань у Республіці Ірак / *Миротворча діяльність Збройних Сил України та досвід застосування підрозділів Збройних Сил України в операції багатонаціональних сил зі створення умов стабільності та безпеки в Республіці Ірак*. К.: ННДЦ ОТ і ВБ України. 2005. С. 316–322; Хабчук А. О. Інформаційно-пропагандистське та культурологічне забезпечення особового складу українського контингенту в Іраку 2003–2005 рр. *Військово-науковий вісник*. 2012. Вип. 17. С. 118–128.

²⁴ Олександр Бурчак: «Де в американського фавіця йшов тиждень, наш справлявся за день». *Вечірні вісті*. 2005. 30 грудня. С.4.

²⁵ Рось А.О., Биченок М.М., Вітковський В.В. та інші. Інформаційна безпека держави у воєнній сфері: Навчальний посібник. К.: НУОУ імені Івана Черняховського, 2011. С. 239.

військового співробітництва, що полягало в організації взаємодії та встановленні зв'язків з представниками місцевої влади, релігійними лідерами та з місцевим населенням²⁶.

Окрім наведених вище чинників, необхідність налагодження інформаційно-психологічної роботи обумовлювалася цілеспрямованими й регулярними негативними, побудованими з урахуванням іракської етноконфесійної специфіки інформаційно-психологічними заходами НЗФ, спрямованими, насамперед, на обробку свідомості місцевого населення, схилення його до співробітництва й участі у партизансько-терористичній діяльності, саботажу й дискредитації місцевої влади та діяльності органів БНС, залякування людності тощо.

3. Інформаційно-психологічне забезпечення українських миротворців в Іраку як чинник попередження воєнних злочинів

Розглянемо сферу інформаційно-психологічного протистояння навколо діяльності українського контингенту в Іраку)²⁷. Поглиблений аналіз дослідників інформаційно-психологічного аспекту миротворчих місій України виявив, що негативний інформаційно-психологічний вплив на військовослужбовців в умовах миротворчої місії здійснювався, як правило, методом навіювання, коли використовувалося специфічне і неспецифічне навіювання²⁸. Основною метою НЗФ в інформаційно-психологічній сфері було формування негативної суспільно-політичної думки населення провінції про БНС та український контингент, поширення уявлень про неспроможність уряду і силових структур Іраку

---

²⁶ Попко С.М. Застосування українського миротворчого контингенту в операції з підтримання миру в Республіці Ірак у 2003 – 2005 рр... С. 172.

²⁷ Жарков Я.М., Беседіна Л.М. Досвід виконання завдань в Іраку підрозділами ППО ЗС України у складі багатонаціональних сил. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету*. 2009. Вип. 20. С. 178–184; Попко С. М. Застосування українського миротворчого контингенту в операції з підтримання миру в Республіці Ірак у 2003–2005 рр.: дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22; Нац. акад. оборони України. К., 2010. 198 арк.; Хабчук А. О. Інформаційно-пропагандистське та культурологічне забезпечення особового складу українського контингенту в Іраку 2003–2005 рр. *Військово-науковий вісник : зб. наук. праць НАСВ*. 2012. Вип. 17. С. 118–128.

²⁸ Рось А.О., Биченок М.М., Вітковський В.В. та інші. Інформаційна безпека держави у воєнній сфері: Навчальний посібник. К.: НУОУ імені Івана Черняхівського, 2011. С.239; Жарков Я.М., Беседіна Л.М. Досвід виконання завдань в Іраку підрозділами ППО ЗС України у складі багатонаціональних сил. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету*. 2009. Вип. 20. С. 178–184; Підлісний А. Р. Інформаційно-психологічний вплив на військовослужбовців українського миротворчого контингенту в Іраку. *Військово-науковий вісник*. 2012. Вип. 18. С. 55–63.

контролювати ситуацію в країні та поліпшити рівень життя населення. Відбувалося оприлюднення матеріалів негативного змісту у ЗМІ, розповсюдження чуток серед населення, дезінформація командування БНС щодо можливих нападів на патрулі (конвої), обстрілів баз. Йшло поширення матеріалів з вихвалення «геройки» антикоаліційних сил, висвітлення бойової підготовки бойовиків на підпільних базах, напучування терористів-смертників²⁹.

Дослідники звертають увагу і на певні прорахунки або тимчасові недоліки першого етапу організації інформаційно-психологічного й морально-психологічного забезпечення українського контингенту в умовах протистояння місцевим НЗФ та їх негативному ІПВ. Так, у першій ротатії українського національного контингенту в Іраку замість посади заступника командира бригади з гуманітарних питань 5-ї омбр з підпорядкованим йому відповідним відділенням спочатку ввели посаду начальника відділення з роботи з особовим складом – заступника начальника штабу із функціями кадрової роботи, не пов'язані з морально-психологічним забезпеченням. Це спричинило втрату вертикалі організації та управління процесом МПЗ під час підготовки та виконання миротворчих завдань з відповідними негативними наслідками. Незадовільною була і початкова матеріально-технічна база інформаційного супроводження та МПЗ українського контингенту.

Вже тоді зверталася увага на необхідність збереження та імплементації бойового досвіду й психологічної адаптації у реформуванні та підготовці української армії: «Всі зайняті своєю справою і нікому не спаде на думку віддавати ідіотські накази, що в Україні... розкладають армію зсередини, – зазначали військові аналітики. – В Іраку був створений прообраз тієї професійної армії, про яку говорять політики і про яку мріють самі військові. Армії, для якої бойова робота – це будні... Солдати і офіцери, повернувшись додому, розбігаються хто куди: хто звільниться з армії, хто продовжить службу у різних військових частинах. Їх бойовий досвід залишиться з ними. Але його можна було б використати в повній мірі – намагатися зберегти в Україні штатні підрозділи, що пройшли Ірак»³⁰.

Відтак після завершення місії українського контингенту відбувся ретельний аналіз і стану інформаційно-психологічного (ІПЗ) та морально-психологічного забезпечення 5, 6 та 7-ї окремих миротворчих

---

²⁹ Жарков Я.М., Беседіна Л.М. Досвід виконання завдань в Іраку підрозділами ІПСО ЗС України у складі багатонаціональних сил. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету*. 2009. Вип. 20. С. 181–182.

³⁰ Шевченко А. Бригада. *Дзеркало тижня*. 2005. 30 грудня. С. 2.

бригад ЗС України в Республіці Ірак³¹. В основу роботи з ПЗ та МПЗ миротворчих контингентів було покладено «Концепцію морально-психологічного забезпечення підготовки та ведення операцій (бойових дій) Збройними Силами України», а також вимоги «Концепції організації міжнародного співробітництва у Збройних Силах України», затвердженої наказом МО України від 28 червня 2001 р. № 224. Провідними напрямками морально-психологічного забезпечення визначалися інформаційно-пропагандистське забезпечення; правове й психологічне супроводження; воєнно-соціальна робота культурно-виховна робота; інформаційно-психологічна протидія.

Зазначалося, що інформаційно-пропагандистське забезпечення роботи з особовим складом постійно планувалося відповідно до таких провідних завдань:

1. *Підтримання зв'язків з органами місцевої влади, лідерами політичних партій і громадських організацій, засобами масової інформації* як гаранта безпеки особового складу в межах зони відповідальності. Ними в бригадній ланці безпосередньо опікувались командири бригад, їх заступники з політичних та гуманітарних питань, причому отриманий досвід призвів до впровадження у складі 6 та 7-ої омбр *відділення по зв'язках з громадськістю* (начальник відділення, старший офіцер, офіцер, перекладач). Основними завданнями відділення визначалися:

– випереджувальне виявлення та аналіз загроз інформаційного характеру, оцінка ступеню впливу на місцеве населення політичних партій, релігійних рухів, громадських організацій та їх лідерів, рівня їх авторитету та підтримки пересічними іракцями в зоні м. Аль-Кут та провінції Васіт;

– створення позитивного іміджу України та українського миротворчого контингенту, ведення відповідних банків даних.

– робота із засобами масової інформації, підготовка матеріалів та виступів посадових осіб в місцевих ЗМІ з метою пояснення населенню завдань українського миротворчого контингенту.

– систематичні контактах з представниками всіх місцевих політичних і релігійних партій та рухів, нерелігійних організацій, навчальних закладів, керівників державних структур, силових формувань³².

---

³¹ Особливості організації інформаційно-пропагандистського забезпечення миротворчої діяльності в 5,6,7 окремих миротворчих бригадах ЗС України в Республіці Ірак /Аналітичний матеріал. К.: ГШ ЗС України, б.р. 17 с.

³²Попко С.М. Застосування українського миротворчого контингенту в операції з підтримання миру в Республіці Ірак у 2003 – 2005 рр. С. 88–89.

2. *Моніторинг суспільно-політичної обстановки* в провінції Васіт та у прикордонні з Іраном під час патрулювання, проведення гуманітарних акцій, надання медичної допомоги, у неформальних розмовах з місцевим населенням, та силами відділення по зв'язках з громадськістю й розвідувальних підрозділів. Зверталось увагу на вивчення менталітету населення, стереотипів мислення, культури, встановлення дружніх, добросусідських стосунків з місцевими працівниками, безробітними, неформальними лідерами, місцевих традицій тощо.

3. *Створення та підтримання позитивного іміджу українського миротворчого контингенту ЗС України* серед місцевого населення, соціально значущих прошарків – місцевих органів влади, духовенства, неформальних авторитетів серед населення, керівників іракської поліції, прикордонної поліції та національної гвардії. Для цього в організаційно-штатну структуру 6 та 7-ї бригад запровадили *відділ підтримки урядових структур* (куди увійшли фахівці різних спеціалізацій та відповідних служб – фінансової, медичної, тилу, будівництва тощо).

Для поліпшення інформованості населення про діяльність українських військовослужбовців під час першої ротації створили *позаштатну групу психологічних операцій*. Офіцери групи співпрацювали зі ЗМІ по інформаційно-пропагандистському впливу на місцеве населення, розробили кілька видів інформаційних листівок (230 тис. прим.) з метою поширення правдивої інформації про діяльність українського військового контингент, профілактики розповсюдження чуток. До цієї ж роботи залучили *відділення по зв'язках з громадськістю*, колектив *редакційно-видавничої групи* бригади. Констатовалося, що підтримання позитивного іміджу українського миротворчого контингенту допомагало забезпечувати безпеку навколо підрозділів ЗС України та локалізувати дії терористичних груп³³.

4. *Організація та проведення правової й гуманітарної підготовки з особовим складом бригад*. У середньому діяло 70 груп гуманітарної підготовки, в яких проводилися заняття з актуальної суспільно-політичної та гуманітарної тематики один раз на тиждень по дві години. Заняття з гуманітарної підготовки безпосередньо проводилися заступниками командирів з гуманітарних питань усіх рівнів. В склад 6-ої бригади були введені штатні посади офіцерів з гуманітарних питань в батальйонах та практично в усіх ротах.

5. *Інформаційне забезпечення особового складу*: щоденно перед початком виконання кожної задачі, оперативне інформування особового складу про

---

³³ Луник О. Миротворча місія 5-ої окремої механізованої бригади України в Республіці Ірак. *Воєнна історія*. 2004. № 4–6. С. 25–26.

зміни в обстановці, події в зоні відповідальності. Значно покращилося технічне забезпечення інформаційної роботи польовим автоклубом, радіоцентром у базовому таборі «Дельта», комплектами прийому супутникових сигналів, що дало змогу приймати програми телевізійних каналів Інтер +, «Новий канал», ТРК «Україна», ТЕТ, Ентер тощо.

До особового складу систематично доводилися національні та релігійні традиції місцевого населення³⁴. Спільно з офіцерами розвідки та відділу взаємодії вивчалася та аналізувалася суспільно-політична та релігійна обстановка в зоні відповідальності. У разі ескалації суспільно-політичного, релігійного протистояння між політичними угрупованнями, партіями, кланами та окремими лідерами забезпечувалося належне інформування особового складу щодо дотримання заходів безпеки при виконанні завдань у відповідних населених пунктах та на блок-постах³⁵.

6. *Культурно-виховна робота* з військовослужбовцями. Заходи культурно-виховної та просвітницької роботи проводилися, як правило, до державних, релігійних і професійних свят³⁶.

У ході виконання завдань в Іраку велика увага приділялася протидії інформаційно-психологічному впливу противника. Під власне *інформаційно-психологічною протидією* розумівся комплекс заходів стосовно прогнозування, профілактики та зриву психологічних операцій різного рівня, нейтралізації намагань дезінформувати та деморалізувати особовий склад миротворчого підрозділу, дезорганізувати його бойову діяльність. З погляду забезпечення правопорядку важливою стала робота з військовослужбовцями, які схильні до панічних настроїв, стресів тощо³⁷.

Зі змістовної сторони протидії деструктивним ІПСВ сприяли такі пріоритети інформаційно-просвітницької роботи як вивчення воєнно-політичної обстановки в регіоні перебування, культури, релігії та звичаїв

---

³⁴ Етнопсихологічні особливості перебування миротворців у країнах арабомусульманського світу / В. С. Шевченко, М. -Л.А. Чеп, О. В. Григоренко, С. В. Іванов, Є. Ю. Алексєєв; М-во оборони України. Голов. упр. розвідки; АПН України. Ін-т психології ім. Г.С.Костюка. К. : Міленіум, 2005. 36 с.

³⁵ Хабчук А. О. Інформаційно-пропагандистське та культурологічне забезпечення особового складу українського контингенту в Іраку 2003–2005 рр. *Військово-науковий вісник*. 2012. Вип. 17. С. 118–128.

³⁶ Романовський Я. Я. Організація культурно-виховної, просвітницької роботи в українському військовому контингенті в Іраку у складі об'єднаних стабілізаційних сил. *Труди академії. Збірник наукових праць НА оборони України*. 2006. № 68. С. 51–55.

³⁷ Капосльоз Г. В. Шляхи оптимізації морально-психологічного забезпечення дій миротворчих підрозділів Збройних Сил України. *Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи. Тематичний збірник*: Під загальною редакцією Кириченка С. О. К.: ННДЦ ОТ і ВБ України. 2006. С. 164–165.

іракського народу, особливостей суспільно-політичного, релігійного протистояння між політичними угрупованнями, партіями, кланами та окремими лідерами з-поміж місцевого населення та НЗФ.

Профільними спеціалістами організовувався перегляд телепередач, прослуховування радіопередач, перечитування газет місцевих засобів масової інформації, з метою визначення об'єктів, характеру та спрямованості інформаційно-психологічного впливу, його мети і можливих наслідків. Проводилися заходи, щодо нейтралізації діяльності інформаційних засобів у провінції Васіт, які розповсюджували упереджену та недостовірну інформацію про діяльність миротворців. Розповсюдження чуток профілакувалося через безперервне, об'єктивне, психологічно-доцільне інформування особового складу. Для місцевого населення готувалися агітаційно-пропагандистські матеріали та організовувалася взаємодія з органами місцевої влади з питань проведення заходів протидії інформаційно-психологічному впливу антикоаліційних сил³⁸.

Акумуляція досвіду інформаційної діяльності в бойових умовах та урахування недоліків в організації ПЗ та МПЗ призвели до появи відповідних концептуально-розпорядчих документів. У 2004 р. міністр оборони України Є. Марчук затвердив розроблену на виконання доручення Президента України «Довгострокову програму морально-психологічної підтримки українського миротворчого контингенту у Республіці Ірак»³⁹. Передбачалося створення до 30 травня 2004 р. Центру морально-психологічної підтримки миротворців у Головному командуванні Сухопутних військ Збройних Сил України.

За напрямом інформаційно-пропагандистського забезпечення для відвернення можливої протиправної поведінки визначалася такі безпосередні напрями (заходи) протидії негативним ПСВ як формування у особового складу контингенту позитивного ставлення до миротворчої діяльності, розуміння гуманістичної необхідності виконання миротворчої місії, проведення інформаційно-

---

³⁸ Жарков Я.М., Беседіна Л.М. Досвід виконання завдань в Іраку підрозділами ПСО ЗС України у складі багатонаціональних сил. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету*. 2009. Вип. 20. С. 178–184; Сергієнко О.О. Особливості інформаційно-пропагандистського забезпечення та культурного обслуговування особового складу 6-ої омбр під час виконання завдань у Республіці Ірак / Тематичний збірник: *Миротворча діяльність Збройних Сил України та досвід застосування підрозділів Збройних Сил України в операції багатонаціональних сил зі створення умов стабільності та безпеки в Республіці Ірак*. К.: ННДЦ ОТ і ВБ України, 2005. С. 316–322.

³⁹ *Довгострокова програма морально-психологічної підтримки українського миротворчого контингенту у Республіці Ірак. Воєнна історія*. 2004. № 4-6. С. 15–19.

пропагандистських заходів щодо творення позитивного іміджу миротворчої діяльності серед місцевого населення.

Як свідчать провідні дослідники розвитку сил ПСО, «саме в Іраку вперше був застосований підрозділ інформаційно-психологічних операцій (ПСО), що становить практичну цінність в узагальненні його досвіду і порівнянні з досвідом країн НАТО у сучасних збройних конфліктах і миротворчих операціях»⁴⁰.

Саме відділення ПСО мало 4 штатні одиниці: начальник, старший офіцер, офіцер, перекладач. За розподілом обов'язків начальник відділення відповідав за організацію заходів ППВ, взаємодії з місцевими органами влади, політичними партіями, ЗМІ, авторитетними особами, установами й організаціями, організацію моніторингу місцевих і регіональних засобів масової інформації тощо. Старший офіцер займався розробкою матеріалів ППВ, їх розміщенням у ЗМІ та серед населення, створення бази даних, підтримання техніки відділення у робочому стані. Офіцер відділення відповідав за обробку, аналіз і систематизацію інформації, оцінку внутрішньополітичної, соціально-політичної, релігійно-етнічної обстановки, підготовку відповідних доповідей⁴¹.

Під час місії в Іраку, діяльність *відділення ПСО українського контингенту* скеровувалася на:

- створення сприятливих умов для виконання завдань миротворцями;
- формування серед населення та місцевої влади позитивного іміджу України та її військовослужбовців;
- збір та аналіз відомостей про розвиток соціально-політичної, етнорелігійної обстановки, морально-психологічного стану населення Іраку та у провінції Васіт;
- аналіз діяльності політичних, релігійних об'єднань, громадських організацій, місцевих і зарубіжних ЗМІ;
- проведення заходів інформаційно-психологічного впливу (ППВ) з метою підтримки миротворчої діяльності;
- виявлення заходів ППВ антикоаліційного спрямування та їх попередження;
- вивчення форм, методів і практичного досвіду роботи підрозділів ПСО країн міжнародних миротворчих сил;

---

⁴⁰ Жарков Я.М., Беседіна Л.М. Досвід виконання завдань в Іраку підрозділами ПСО ЗС України у складі багатонаціональних сил. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету*. 2009. Вип. 20. С. 178.

⁴¹ Жарков Я.М., Беседіна Л.М. Досвід виконання завдань в Іраку підрозділами ПСО ЗС України у складі багатонаціональних сил. С. 181.

– виявлення та попередження загроз в інформаційній сфері, заходів впливу антикоаліційних сил шляхом моніторингу місцевих ЗМІ, безпосереднього спілкування, вивчення характеру і змісту наочної агітації, інших видів пропаганди (проповідей, чуток, відеодисків та ін.)⁴².

Вибір *об'єктів інформаційно-психологічного впливу* визначався інтересами створення сприятливої обстановки навколо УМК, підтримки позитивного іміджу контингенту серед місцевого населення, запобігання терористичним актам: керівний склад органів влади та силових структур Іраку; осередки політичних партій та громадських об'єднань (на них припав найбільший обсяг роботи із вивчення внутрішньополітичних процесів і визначення розстановки); впливові особи традиційного ісламського суспільства (шейхи, мухтари, імами мечетей); співробітники ЗМІ.

Комплекс форм та методів роботи органу ІПСО УМК включав:

– безпосереднє спілкування з представниками органів влади, силових структур, політичних і релігійних організацій, рухів, засобів масової інформації, впливовими особами, населенням з метою виявлення соціально-політичної обстановки і налагодження взаємодії;

– розповсюдження матеріалів ІПВ у ЗМІ;

– поширення матеріалів друкованої пропаганди через державні, громадські й інші організації (Об'єднаний координаційний центр, підрозділи іракської армії, поліції, виробничі об'єднання, госпіталі, виборчі дільниці та ін.);

– підготовка звернень командного складу УМК в газетах і на телебаченні, відеорепортажі про життєдіяльність тактичної групи, інтерв'ю посадових осіб УМК, відеопроєкти з нагоди релігійних свят, статті;

– робота з населенням із розповсюдження друкованих матеріалів, спілкування, проведення соціологічних опитувань⁴³.

ВИСНОВКИ

Отже, досвід місії в Іраку виявився повчальним із погляду організації інформаційно-психологічного й морально-психологічного забезпечення дій

---

⁴² Жарков Я.М., Беседіна Л.М. Досвід виконання завдань в Іраку підрозділами ІПСО ЗС України у складі багатонаціональних сил...С. 179–181; Попко С. М. Організація взаємодії з місцевими органами влади та надання допомоги місцевому населенню у контексті проведення інформаційно-психологічних операцій за досвідом виконання завдань українським миротворчим контингентом в Республіці Ірак у 2003–2005 рр. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. К.: ВІКНУ, 2009. Вип. № 21. С. 182.

⁴³ Жарков Я.М., Беседіна Л.М. Досвід виконання завдань в Іраку підрозділами ІПСО ЗС України у складі багатонаціональних сил. С. 183–184.

миротворців ЗСУ як важливого знаряддя забезпечення належної правосвідомості та відвернення воєнних злочинів при виконанні службових та бойових завдань в специфічних бойових умовах країни із іншим етнорелігійним кодом та напруженою суспільно-політичною обстановкою.

Суттєве значення мало налагодження МО України та командування національного контингенту в Іраку роботи із протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад. Діяльність командування УМК в Іраку щодо захисту особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу включала заходи з: виявлення основних джерел ворожого інформаційно-психологічного впливу; визначення основного змісту, тез та аргументів власної офіційної пропаганди, способів діяльності органів інформаційно-психологічних операцій ЗСУ; вивчення морально-психологічного стану своїх військ і населення в районі виконання завдань, можливого ступеня негативного впливу на них противника; прогнозування можливих сценаріїв інформаційно-психологічного впливу противника; постійне здійснення організаційних, випереджувальних (контр-пропагандистських) заходів протидії інформаційно-психологічному впливу на особовий склад з боку НЗФ тощо.

Було організовано роботу серед місцевого населення, здійснювалася взаємодія з органами місцевої влади з питань проведення заходів протидії інформаційно-психологічному впливу антикоаліційних сил.

Проводились заходи щодо нейтралізації каналів розповсюдження чуток, дезінформації. Проводилася робота з військовослужбовцями, які схильні до панічних настроїв, стресів, забезпечувалась висока пильність, суворий контроль за використанням засобів отримання зовнішньої інформації. Вдалося налагодити співпрацю з питань проведення заходів захисту від інформаційно-психологічного впливу противника з керівництвом національних сил у зоні відповідальності державними та місцевими органами влади в регіоні перебування, правоохоронними органами тощо.

У сукупності із заходами інформаційно-культурного й соціокультурного характеру, налагодженням повсякденних умов несення служби інформаційно-психологічне забезпечення суттєво сприяло відверненню (профілактиці) воєнних злочинів (правопорушень) за рахунок правової просвіти вояків, прищеплення їм розуміння значення самої миротворчої місії та правової відповідальності за порушення норм МГП, поваги до етнорелігійної специфіки місцевого населення (з яким відбувалися конструктивні контакти з вирішення гуманітарних проблем), підтримання військової дисципліни та належного морально-політичного рівня поведінки.

АНОТАЦІЯ

У статті доводиться, що в ході розбудови військової організації України з початку 1990-х рр. відбулося унормування законодавчої бази участі Збройних Сил у миротворчих та інших міжнародних місіях, що підвело належну базу під правове виховання військовослужбовців. Показано, що високої правової свідомості (поведінки) від миротворців вимагає те, що вони, здебільшого, діють, в умовах врегулювання внутрішніх (громадянських, етноконфесійних, релігійних тощо) конфліктів, на які поширюються норми міжнародного гуманітарного права. Підкреслюється, що важливим чинником формування правосвідомості та морально-психологічної стійкості миротворців виступає профільоване правове забезпечення – як під час підготовки до участі у стабілізаційних місіях, так і під час їх проведення за межами України.

Досліджено, як упродовж розбудови військової організації України відбулося унормування законодавчої бази участі ЗСУ у миротворчих та інших міжнародних місіях, що підводило належну базу під правове виховання військовослужбовців, розуміння ними важливості й призначення міжнародних місій, власних відповідальності й обов'язків.

Автори довели, що важливим чинником формування правосвідомості та морально-психологічної стійкості миротворців виступає профільоване правове забезпечення – як під час підготовки до участі у стабілізаційних місіях, так і під час їх проведення за межами України. Докладно висвітлено процес інформаційно-психологічного забезпечення миротворчого контингенту України в Іраку (2003–2005 рр.) як чинника забезпечення правопорядку й недопущення військових злочинів.

Література

1. Бурчак Олександр: «Де в американського фахівця йшов тиждень, наш справлявся за день». *Вечірні вісті*. 2005. 30 грудня. С. 4.
2. Веденеев Д. «Украинская разведка – полноценная самостоятельная структура». Интервью с начальником Главного управления разведки Министерства обороны Украины А. Галакой. *В мире спецслужб*. 2006. № 4. С. 4–9.
3. Веденеев Д.В., Семенюк О. Г. Організаційно-управлінський механізм розбудови та діяльності структур інформаційно-психологічного протиборства Збройних Сил України (2007–2021 рр.). *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 147–152. DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.3.22>
4. Військова контррозвідка Служби безпеки України: становлення, досвід, пріоритети діяльності. К., 2021. 150 с.

5. Гвоздь В.І. Воєнна розвідка України на зламі другого тисячоліття. К.: Борисфен Інтел, 2017. 320 с.
6. Губаренко О. Основні принципи застосування миротворчих підрозділів ЗС України. *Військо України*. 1999. № 9–10. С. 11–12.
7. Довгострокова програма морально-психологічної підтримки українського миротворчого контингенту у Республіці Ірак. *Воєнна історія*. 2004. № 4-6. С. 15–19.
8. Дуан Р., Густавссон М. Крупные вооруженные конфликты. *Ежегодник СИПРИ*, 2005. С.110–165.
9. Етнопсихологічні особливості перебування миротворців у країнах арабо-мусульманського світу. М-во оборони України. Голов. упр. розвідки; АПН України. Ін-т психології ім. Г.С. Костюка. К. : Міленіум, 2005. 36 с.
10. Жарков Я.М., Беседіна Л.М. Досвід виконання завдань в Іраку підрозділами ІПсО ЗС України у складі багатонаціональних сил. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету*. 2009. Вип. 20. С. 178–184.
11. Зінковський С. О. Український миротворчий контингент у Республіці Ірак. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*, 2012. №106. С. 55–61.
12. Капосльоз Г.В. Шляхи оптимізації морально-психологічного забезпечення дій миротворчих підрозділів Збройних Сил України. *Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи*. К.: ННДЦ ОТ і ВБ України. 2006. С. 148–165.
13. Козинець І. П. Участь Збройних Сил України в міжнародній миротворчій діяльності (1992–2006 рр.): дис... канд. іст. наук: 20.02.22 / Національна академія оборони України. Київ, 2008. С.185.
14. Коропатнік І. М. Організаційно-правові аспекти застосування підрозділів Збройних Сил України в миротворчих операціях: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2005. 228 с.
15. Кузьмук О. І. Миротворча діяльність у спектрі пріоритетних функцій Збройних Сил України ХХІ сторіччя. *Наука і оборона*. 2001. № 4. С. 3–12.
16. Луник О. О. Миротворча місія 5-ої окремої механізованої бригади України в Республіці Ірак. *Воєнна історія*. 2004. № 4–6. С. 23–31.
17. Луник О. О. Формування системи залучення Збройних Сил України до врегулювання воєнних конфліктів (1992–2002 рр.) : дис. ... канд. істор. наук : 20.02.22 / Київ, НАОУ, 2003. 238 с.
18. Лобко М. М. Форми міжнародної миротворчої діяльності. *Збірник наукових праць НАДПСУ*. 2004. № 31. Ч. 2. С. 18–22.

19. Маркелов В., Чередниченко О. Участь українських миротворців у стабілізаційних заходах в Іраку. *Проблеми міжнародної безпеки: аналітичний огляд*. 2004. С. 84–93.

20. Міжнародна миротворча діяльність України: 10 років історичного досвіду (інформаційно-аналітичні матеріали). К.: МО України, 2002. 224 с.

21. Міжнародне гуманітарне право. Навчальний посібник. К.: Варта, 2000. 128 с.

22. Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи. Тематичний збірник. К.: ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. 248 с.

23. Морально-психологічне забезпечення діяльності військ (сил). За загальною редакцією Алещенка В.І.: Навч. посіб. К.: НАОУ, 2007. 176 с.

24. Невмержицький В. М. Психологічне супроводження діяльності військовослужбовців миротворчих підрозділів: методичні рекомендації. К.: РОСА, 2007. 86 с.

25. Николаев В. Особенности проведения операции ВС США и их союзников в Ираке на современном этапе. *Зарубежное военное обозрение*. 2006. № 1.С. 12– 15.

26. НДР «Основи організації, загальні принципи, форми і напрями розвитку миротворчої діяльності України (за участю Сухопутних військ Збройних Сил України)» («МИРОТВОРЕЦЬ – СВ»). К.: НУОУ імені Івана Черняховського, 2005. 344 с.

27. Особливості організації інформаційно-пропагандистського забезпечення миротворчої діяльності в 5,6,7 окремих миротворчих бригадах ЗС України в Республіці Ірак /Аналітичний матеріал. К.: ГШ ЗС України, б.р. 17 с.

28. Підлісний А. Р. Інформаційно-психологічний вплив на військовослужбовців українського миротворчого контингенту в Іраку. *Військово-науковий вісник*. 2012. Вип. 18. С. 55–63.

29. Пикте Ж. Развитие и принципы международного гуманитарного права. М., 1994. 86 с.

30. Попко С. М. Особливості переміщення українського миротворчого контингенту в зону відповідальності (за досвідом операції в Республіці Ірак у 2003–2006 рр.). *Збірник наукових праць НДІ українознавства*. К., 2010. Т. XXVI. С. 383–395.

31. Попко С. М. Організація взаємодії з місцевими органами влади та надання допомоги місцевому населенню у контексті проведення інформаційно-психологічних операцій за досвідом виконання завдань українським миротворчим контингентом в Республіці Ірак у 2003–2005 рр. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського*

національного університету імені Тараса Шевченка. К. : ВІКНУ, 2009. Вип. № 21. С. 181–187.

32. Попко С. М. Застосування українського миротворчого контингенту в операції з підтримання миру в Республіці Ірак у 2003–2005 рр.: дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22; Нац. акад. оборони України. К., 2010. 198 арк.

33. Романовський Я. Я. Організація культурно-виховної, просвітницької роботи в українському військовому контингенті в Іраку у складі об'єднаних стабілізаційних сил. *Труди академії. Збірник наукових праць НА оборони України*. 2006. № 68. С. 51–55.

34. Рось А.О., Биченок М.М., Вітковський В.В. та інші. Інформаційна безпека держави у воєнній сфері: Навчальний посібник. К.: НУОУ імені Івана Черняхівського, 2011. 256 с.

35. Руснак І. С., Кохно В.Д. Міжнародна миротворча діяльність у системі забезпечення національної безпеки України: монографія. К.: НАОУ, 2007. 204 с.

36. Савінцев В. І., Мусієнко О. І. Інформаційно-пропагандистське забезпечення участі військових контингентів Збройних Сил України у міжнародних миротворчих операціях: навч. посіб. К. : НАОУ, 2004. 154 с.

37. Сергієнко О. Особливості інформаційно-пропагандистського забезпечення та культурного обслуговування особового складу 6-ї омбр під час виконання завдань у Республіці Ірак / *Миротворча діяльність Збройних Сил України та досвід застосування підрозділів Збройних Сил України в операції багатонаціональних сил зі створення умов стабільності та безпеки в Республіці Ірак*. К.: ННДЦ ОТ і ВБ України. 2005. С. 316–322.

38. Хабчук А. О. Інформаційно-пропагандистське та культурологічне забезпечення особового складу українського контингенту в Іраку 2003–2005 рр. *Військово-науковий вісник*. 2012. Вип. 17. С. 118–128.

39. Хабчук А. О. Основні тенденції в організації морально-психологічного забезпечення національних контингентів Збройних Сил України. *Воєнно-історичний вісник: зб. наук.праць НУО України*. 2014. Вип. 4. С. 103–108.

40. Хацановський В. С. Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, теорія, практика : навч.-метод. посіб. К.: НАОУ, 2006. 123 с.

41. Хміляр О. Ф. Психічна адаптація військовослужбовців до екстремальних ситуацій миротворчої місії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Сер. № 12. Психологія: зб. наук. праць. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. № 3. С. 210–215.

42. Цюрупа М. В. Миротворчі операції як міжнародно-гуманітарний феномен та специфічний тип воєнної практики. Навчальний посібник. К. : НАОУ. 2003. 120 с.

43. Шевченко А. Бригада. *Дзеркало тижня*. 2005. 30 грудня. С. 2.

Information about the authors:

Vedeneev Dmytro Valeriyovych,

Doctor of Historical Sciences,

Chief Researcher

Interdepartmental Scientific Research Center on Problems of Combating Organized Crime at the National Security and Defense Council of Ukraine

1, Solomyanska Square, 03100, Kyiv, Ukraine

Semenyuk Oleksandr Georgiyovych,

Doctor of Legal Sciences,

First Deputy Head

Interdepartmental Research Center for Combating Organized Crime at the National Security and Defense Council of Ukraine

1, Solomyanska Square, 03100, Kyiv, Ukraine